

Güney Azerbaycan'da İranın Asimilasyon Politikalarının İç Yüzü

– Yucel Tanay · 15 Eylül 2011

İran Şah Rıza Pehlevi döneminden günümüze, Azerilere karşı sistemli bir Farslaştırma politikası gütmektedir. Rıza Şah diktatörlüğü devletin iç siyasetinin ideolojik esasını teşkil etmiş ve azınlıkları Farslaştırmayı kendine hedef seçmiştir.

Rıza Şah döneminde (1925–1941) İran milliyetçiliği (paniranizm) artık olgunlaşmış bir ideolojiye dönüşerek İran milli siyasetinin ana prensipleri haline gelmiştir. Böylece İran siyasetinin tüm yönlerini paniranist yaklaşım belirlemeye başlamıştır.

Hâkim kadroların ideolojisinin temelinde "Tek İran milleti" anlayışı yer almaktadır. Bu fikrin biçimlenmesinde: "Kave, İrañşehir, Ayende vb. basın organları etrafında toplanmış milliyeti Türk (Azerbaycanlı) olan; H. Kazımzade-İrañşehr, S.H. Tagızade-Şafak, M.Afşar, A.Geızvinli ve özellikle S.A.Kesrevi büyük rol oynamışlardır. "Tek İran milleti" fikri çok zayıf, uydurma ve bilimsel bir temele sahip olmayan bir ideoloji konsepti olarak, milli siyasetin ana prensiplerini tayin etmeye yönelmiştir. Bu siyasette, ülkenin en önemli bölgesi olan Azerbaycan'a ve sayı bakımından en büyük etnik grup olan Azerbaycanlılara özel bir önem verilmiştir. "Tek İran Milleti" fikrinin esasları şu iddiaya dayanmaktadır. İran'ın başka eyaletleri gibi Azerbaycan'ında en eski ve köklü ahalisi "Ari'lerdir". Azerbaycan ahalisi XIII. ve XIV. asırlara kadar İran dillerinden birinde (Azerice) konuşmuştur. Türkçe ise Azerbaycanlılara zorla kabul ettirilmiştir.

Bütün bu iddialar Azerbaycanlıları Farslaştırma siyasetinin gerekliliği fikrine meşruiyet kazandırmak ve devleti böyle bir siyaseti yürütmeye sevk etmek için gerekmektedir. İşte bu siyaset, Türk dilini eğitim sisteminden, yayın hayatından, kültürel sahalardan (tiyatro, müzik), idari sistemlerden vs. çıkarmak, diğer bir ifadeyle Türk dilinin fonksiyonel sahasını, sözlü ve sadece konuşulan bir dil ile sınırlandırmak anlamına gelmektedir.

Fars şovenizmi bir biçim olarak Rıza Şah dönemi devletin iç siyasetinin ideolojik esasını teşkil etmiş ve azınlıkları Farslaştırmayı kendine hedef seçmiştir.

İran Şahı Rıza Pehlevinin İslamcı Humeyni'nin darbesiyle devrilmesinden sonra İran İslam cumhuriyetinde Farslaştırma Şiilik mezhebi ekseninde yürütülmektedir.

Şiilik Pers-İran uygarlık alanının İslam'dır. Azeriler üzerinde Farslaştırmanın İslam görünümü versiyonudur. Şiilikte Fars kültür milliyetçiliği ön plandadır.

Azeriler, Şii oldukları için bu asimilasyon politikaları içinde erimekteyizler. İran'da resmi düzeyde Azeriler için iki temel farklı görüş vardır. Birincisi; Azeriler Ari ırkındandırlar dolayısı ile bölgeye aittirler. İkincisi ise; Azeriler Orta Asya bozkırlarından kuraklık döneminde bu topraklara göç etmişler ve yerli halktan değillerdir.

Fars egemen kültürünün politikadaki ustalığı ve kurnazlığı bir kez daha görülmektedir.

Azeriler önüne iki seçenek bırakılmıştır. İsteyen kendini Ari ırkında görür yani Fars görür. Dolayısı ile başka bir ayrıcalık istemez ve Farslaşma sürecine dâhil olur. İsteyen ise kendini Orta Asya'nın

bozkırlarında geldiğini, buralara ait olmadığı, oturduğu bu topraklarda misafir olduğu dolayısı ile bu toprakların sahibi olan Farslara karşı minnet borçluluğunu kabul eder.

Farslaşan Azerilere devlet kapısı açıktır. Bunun bariz örnekleri devlet düzeyinde bakanlıklar, büyük elçilikler, Meclis üstü Şurayı Nigahvan(gözlem Kurulu), Meclisi Xuburgan(uzmanlar meclisi),Meclisi teşhis maslahatı nizam(sistemin yararına işleri teşhis etme meclisi) bunlar direk Velayeti Fakih'e(dini lider Hameneye) bağlı bu kurumlar siyasi ve ideolojiktir. İradi karar gücüdürler. Bu kurumlar içinde önemli sayıda kişiler Azerilerden oluşmaktadır. Hameneyin kendisinde Azeridir. Vali, kaymakam, üniversite rektörleri, Belediye başkanları, muhtarlar, imam Cuma (Cuma günleri hutbe verenlerdir. Halk üzerinde ciddi etkileri vardır.), şurayı şehir: her mahallede mahalle komitesi şeklinde işlev görmektedirler. Bunlar o mahallede çıkan tüm sorunlardan sorumludurlar. Sorunlar mahkemelere gitmeden önce bu kurula taşınır. Belediyelik işler olduğunda bu kurulun talimatı ile yerine getirilmektedir. Şehirlerde her mahallede bir şurayı şehir, en üstede bir kurul vardır. Bu tür kurumların çoğunluğu Azerilerden oluşmaktadır. Azerilerin bulunduğu yerleşim alanındaki tüm polisler, Azerbaycan'daki Niruyi İntizamı(jandarma) komutanlıkların hepsi Azerilerden oluşmaktadır. Genel askeri ve hava kuvvetler içinde de birçok general söz konusudur.

Güney Azerbaycan'da tüm kültür kurumları Azeri kültürüne hizmet yerine Fars kültürüne hizmet etmektedirler. Doğan her Azeri çocuğuna ilk önce Fars dili öğretiliyor. Fars kültürünü temsil etmek büyüklük ve çağdaşlık ölçüsü olmuştur. Resmi düzeyde gazete, dergi v.b basın çalışmaları oldukça sınırlıdır. Olanların çoğu da Farsçadır. Azerice resmi bir dil olarak görülüyor. Sinema ve tiyatro oyuncular oldukça fazla olmalarına rağmen bunların hepsi Fars sineması ve tiyatrolarına hizmet etmektedirler.

Azerilere karşı sistematik olarak yürütülen Farslaştırma politikasına rağmen Azeriler arasında büyük bir ulusal uyanış başlamıştır. Azerbaycan'ın kuzey ile temasların artması ulusal bilinci uyandırmış, bağımsızlık yanlısı Güney Azerbaycan Türk milliyetçiliği hareketi, ivme kazanmıştır. Azeriler devletleşmeye ve kopuşa en yakın etnik grup haline getirmiştir.

Güney Azerbaycan'da Türk milliyetçiliğinin güçlenmesi Kuzey ve Güney Azerbaycan birleşerek Büyük Azerbaycan'ın doğmasına neden olacaktır.

Fars egemenleri ne kadar uğraşırlarsa, uğraşsınlar .Güney Azerbaycan'da doğan Türk bağımsızlık hareketinde boğulacaklardır. İran bugün bunun sancılarını yaşamaktadır.

Kaynaklar:

1] Daha geniş bilgi için bkz. E. Abrahamian, "Communism and Communalism in Iran: The Tudeh and the Firgahi-Dimokrat", International Journal of Middle Est Studies, No 4, 1970, pp. 229-296; "Ayende", 1. yıl, 1925, s. 5-7, 2.yıl s. 559-569.

[2] H. Katibi, Azerbaycan ve Vahted-i Milliye, İran, Tebriz, 1942

[3] Salnameye-amariye-sale-2536-e şahansağı, Tahran, 2536

[4] Aynı fikir İran'daki Türk etnik yapısını da kapsıyordu. Bazı İranlı yazarların iddiaları ise Sovyet Azerbaycan'ı ile İran'daki Azerbaycanlılar çeşitli etnik yapılara sahip olduğu şeklindeydi..

[5] M. Mürtezevi, bu kavramlarla birlikte " Azerbaycan lehçesi" nin de kullanılmasını mümkün görmüştür.

[6] C. Al-Ahmet. Der Hedmet ve Hiyanete Roşenfekran, Tahran, s.310.

[7] C.Al-Ahmet, Tatneşin -haye-boluke-zehra, Tahran, 1958 s.43.

[8] Azerbaycan, no 7, 1983, s.125

[9] S.Behrengi ve B.Dehgani ,"Azerbaycan efsaneleri" kitabının ön sözünde diyorlar ki; "Efsanelerin çoğunluğunu Tebriz ve çevresindeki köylerden toplayabildik. Azerbaycan'ın diğer yerlerinden de rivayetler toplamak isterdik! Bunun da yapılmayacağını kim söyleyebilir ki"

[10] A.Tebrizli, Edebiyat ve Milliyet